

Αστυγραφία Θεσσαλονίκης

του **Μιχαήλ Χατζή Ιωάννου**

Λογοτεχνικά, ταξιδιωτικά, βιογραφικά και ιστορικά
— πεζά και ποιητικά — κείμενα για τη Θεσσαλονίκη και την ενδοχώρα της
από τις βιβλιοθήκες των **Γ. Κατσέα, Α. Χατζητόλιου και Ι. Μπισχινιώτη**

[...] Πολιτικώς είνε πρωτεύουσα του ομωνύμου νομού ή βιλαετίου, όστις αντιστοιχεί περίπου προς την αρχαίαν Μακεδονίαν, και του οποίου αι κυριώτεροι επαρχίαι είναι η της Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικής, Πιερίας, Σερρών, Καστορίας, Κοζάνης κτλ [...] Το κλίμα δεν είνε υγιεινόν, κυρίως από του 1759, καθ' ον χρόνον υπέστησαν επί 50 ημέρας ισχυρούς σεισμούς, αναγκάσαντας τους κατοίκους να εξέλθωσι της πόλεως [...]

Σήμερον η Θεσσαλονίκη είνε το δεύτερον εμπορείον της Ευρωπαϊκής Τουρκίας μετά την Κωνσταντινούπολιν. Εάν δε ο 360 χιλιόμετρα σιδηρούς αυτής δρόμος ενωθεί μετά των Αυστριακών [Σημ: πραγματοποιήθηκε το 1888], τότε θέλει διαφιλονικήσει τα πρωτεία πολλών ευρωπαϊκών λιμένων. Εις την σπουδαιότητα ταύτην της Θεσσαλονίκης αποβλέπουσα η αυστριακή κυβέρνησις, έπεμψεν επανειλημμένως τον Hahn όστις [...] χαράττει χάρτας ποιούντας την Βιέννην το κέντρον του κόσμου τη βοηθεία της Θεσσαλονίκης.

Το σημερινόν εμπόριον κατέχουσιν οι πολυπληθείς Ιουδαίοι, το εμπορικόν πνεύμα μαραίνεται παρά τοις Έλλησιν, και ο πληθυσμός αυτών [...] αριθμεί σήμερον μόλις 15 χιλ. των Εβραίων όντων 50, 20 δε των Τούρκων [...] όμως [...]

πρέπει να γνωρίζωμεν καλώς πόσος ελληνικός πληθυσμός υπελείφθη εν Θεσσαλονίκη μετά την κατά το 1430 άλωσιν αυτής υπό των Τούρκων, και πόσος Ιουδαϊκός προσήλθε το 1500. Ταύτα περί του πληθυσμού διότι εκ τούτου κατά μέγα μέρος εξαρτάται η υπερίχυσις έθνους τίνος εν τω εμπορίω.

[...] διανοητικώς είνε το κέντρον της Μακεδονίας [...] πρόσ δε και της Θεσσαλίας [...] καθότι μόνον αυτόθι υπάρχει τέλειον και υπό της ελληνικής κυβερνήσεως ανεγνωρισμένον γυμνάσιον [...] υπάρχει και Διδασκαλείον εκ των αρίστων των Ανατολής· το δε παρθεναγωγείον της Θεσσαλονίκης, είναι ισοβάθμιον τω Αρσακείω [...] Το κεντρικόν δημοτικόν Θεσσαλονίκης μεθ' ού συνηνώθη ήδη το πρότυπον, είνε το μόνον τοιούτου είδους εν Ανατολή, εν ω κατά πρώτον θέλει εφαρμοσθή η νέα μέθοδος της δημοτικής παιδεύσεως [...] Δημόσιοι βιβλιοθήκαι υπάρχουν εν Θεσσαλονίκη δύο, η του Γυμνασίου και η του Συλλόγου [...]

.....
Τείχη της πόλεως: [...] παρατηρούμεν ότι οι τετράγωνοι πύργοι ανήκουσιν ιδία εις την ειδωλολατρικήν εποχήν, ενώ οι τρίγωνοι εις την χριστιανικήν. Τούτο δύναται τις προ πάντων να παρατηρή-

* Η τοπογραφική αυτή (110 σελίδων) περιγραφή της Θεσσαλονίκης — βασισμένη εν πολλοίς στην γεωγραφική πραγματεία του Τάφελ, 1839 — εκδόθηκε το 1880 [ανατύπωση από τις εκδόσεις «Κουλτούρα», Αθήνα 1978] από το τυπογραφείο της πόλης «Η Μακεδονία» των Θάνου & Βασιλειάδη. Χρησίμευσε ως πολύτιμο βοήθημα σε σημαντικά νεώτερα ιστοριογραφικά έργα («Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας» του Β. Δημητριάδη, «Ιστορία της Θεσσαλονίκης» του Α. Βακαλόπουλου κλπ), περιλαμβάνει δε εξαιρετικές ταυτίσεις παλαιότερων μνημείων. Εκτός από το καθαυτό κείμενο, αξιοσημείωτος είναι και ο προσαρτημένος κατάλογος των φιλοπάτριδων συνδρομητών που χρηματοδότησαν την έκδοση του βιβλίου. Σε αυτόν περιλαμβάνονται γνωστά επώνυμα Ελλήνων της Θεσσαλονίκης και άλλων μακεδονικών πόλεων που διατήρησαν και με αυτόν τον τρόπο αναμμένη την φλόγα της εθνικής αποκατάστασης κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας (Κύρου, Πεντζίκης, Τάτης, Νεδέλκος, Χαρδαλιάς, Πατρίκιος, Χαρίσης, Ζάννας, Βαλαγιάνης, Καλλιδόπουλος κλπ).

Η αρχή της οδού Νοσοκομείων – προγόνου της σημερινής Νέας Εγνατίας στο Συντριβάνι.

ση εις το ανατολικόν μέρος του τείχους, ένθα οι άνωθεν του προβόλου [=πύργου] του Ορμίσδου [Σημ: αντίκρυ από το νεκροταφείο των Διαμαρτυρομένων] εξήκοντες τετράγωνοι πύργοι, μέχρι των Επτά Ογλάδων, ουδένα φέρουσι σταυρόν, ενώ τουναντίον συμβαίνει διά τους τριγωνικούς [...]

Συνοικία: [...] Φαρδύς δρόμος (Σημ: η σημερινή Εγνατία, Κ. Τομανάς: παρακαμπτήριος της ρωμαϊκής Εγνατίας) Είναι ο κεντρικώτερος δρόμος της Θεσσαλονίκης, δι ου επί ρωμαϊκής εποχής διήρχετο η οδός η άγουσα εις Κασσάνδρειαν και εν γένει εις Χαλκιδικήν [...] είναι η μόνη ή τις διετήρησε και έχει όνομα από περάτων έως περάτων· ταύτην εννοεί και ο Καμινιάτης ονομάζων αυτήν δημοσίαν λεωφόρον προς ανατολήν άγουσα.

Θερμαί πηγαί: [...] Γνωστόν ότι το αρχαίον όνομα της Θεσσαλονίκης είναι Θέρμη και ότι αι Θέρμαι της Ιταλίας [...] ωνομάσθησαν από των θερμών αυτών πηγών [...] αι θερμαί αυταί πηγαί ήσαν πλησίον της εκκλησίας του αγίου Δημητρίου και απήρτιζον μέρος αυτής. Εκ τούτων ίσως θα εικάση τις ότι εις τον Ασκληπιόν μάλλον ήσαν το πάλοι αφιερωμένα αυταί [...] καθόσον μάλιστα Ασκληπιιάς φυλή ευρέθη εν Θεσσαλονίκη [...]

Θερμαϊκός κόλπος: [...] το όνομα κόλπος ήκιστα αρμόζει εις την έκτασιν ην δίδουσιν αυτώ σήμερον· θα ήρμοζε δε κάλλιον διά το εκτός του Καρά-μπουρνου μέρος η ονομασία θερμαϊκόν ή μακεδονικόν πέλαγος.

Ακρόπολις: [...] Το όνομά της παρά τοις βυζαντινοίς είνε Επταπύργιον, ως και εν Κων/πόλει, εξ αιτίας των εν αυτή υπαρχόντων εισέτι επτά πύργων. Και σήμερον την ονομάζομεν Επτά Ογλάδες, αλλά το όνομα τούτο φαίνεται μάλλον των πύργων ή αυτής της Ακροπόλεως [...] Έχει η Ακρόπολις μνημεία τινά αρχαία, δηλ. στήλας μαρμαρίνους εκ Θεσσαλικού λίθου, άτινα λέγονται λείψανα ναού του Ηρακλέους [...]

Προάστεια: [...] έχομεν το χωρίον Καπουτζήδες [Σημ:Πυλαία] όνομα το οποίον σημαίνει θυρωροί [...] Λέγουσι μάλιστα ότι το χωρίον αυτών ήτο πλησιέστατα της Θεσσαλονίκης [Σημ. περιοχή Καυτατζογλείου] και κατά την άλωσιν μετεκόμισαν αυτό. Σώζεται αυτόθι το έτερον μέρος αρχαίας ρωμαϊκής γεφύρας και ολίγον μακρότερον, ο γνωστός τύμβος του αγίου Ηλίου, προϊστορικός τάφος ή και δρομοσκοπίον της Εγνατίας οδού.

Η Καμάρα στις αρχές του 19ου αιώνα περίοδο αναφοράς του συγγράμματος Tafel.

Η σχέση της Εγνατίας οδού με την πόλη της Θεσσαλονίκης.

Σχεδιάγραμμα του δυτικού τομέα της Πόλης της Θεσσαλονίκης κατά τον 18ο αιώνα.

.....

Αγορά: [...] η πόλις κεντρικήν και ιδίαν αγοράν δεν έχει διότι άπασα η Λεωφόρος κατήντησεν αγορά. Οι Τούρκοι έχουσι δύο λέξεις προς έκφρασιν της αγοράς, *παζάρι* και *τσαρσί*. Δύο των πρώτων είναι γνωστότερα *Εβραιοπάζαρο* και *Γυναικοπάζαρο*. Ήτοι αγορά περιέχουσα τα προς χρήσιν των γυναικών. Τσαρσία δε επισημότερα είναι· το *Σταμπόλ τσαρσί*, ήτοι Βυζαντίων αγορά [Σημ: οδός Δημοσθένους], περιέχουσα δηλ. εμπορεύματα αφικνούμενα εκ Κ/πόλεως· η Βυζαντίων αγορά περιέχει πολυτελείας αντικείμενα· το *Μισίρ τσαρσί* ήτοι Αιγυπτίων αγορά [Σημ: Λαδάδικα]· σήμερον η αγορά αύτη ονομάζεται και *ουζουμτζιδικα* δηλ. σταφιδοπωλεία· αλλά η αρχική

κατάστασις της των Αιγυπτίων αγοράς είνε να πωλούνται εν αυτή αρωματικά, και τοιαύτη διετηρήθη εν Κ/πόλει, ούσα μάλιστα σκεπαστή καθώς και η ημετέρα. Κυρίως έπρεπε να ονομάζηται Ινδών αγορά, αλλ' ημείς αποβλέπομεν εις το τελευταίον μέσον της μεταφοράς [...] Τσαρσίον τι φαίνεται να υπήρχε παρά τον αγ. Δημήτριον, διότι η όπισθεν οδός ονομάζεται Κολά τσαρσί [...]

Μεγάλη αγορά: Την αναφέρει πρώτος ο ανώνυμος [Σημ: κώδιξ] του Βατικανού [...] εννοεί το μέρος εκείνο ένθα υπήρχον το πάλαι τα είδωλα [Σημ: οι περίφημες *Incantadas*/ μαγεμένες, που μεταφέρθηκαν το 1865 στο Παρίσι, από Γάλλους αρχαιολόγους] [...] Δυτικώς της Καμάρας, παρά την μεγάλην οδόν, σώζονται τα ερείπια Στοάς μετά διπλής αρχιτεκτονικής σειράς, συνισταμένης εκ κίωνων κορινθιακού ρυθμού, ουχί καλλίστου σχεδίου ουδέ κατασκευής· οι κορμοί τούτων εισίν ήδη κατά το ήμισυ θεθαμμένοι εν τω εδάφει. Υπέρ το επιστύλιον τούτων ίσταται ανωτέρα σειρά, συνισταμένη εκ στύλων κοινού ρυθμού, εις των οποίων την αντίθετον όψιν ανταποκρίνονται Καρυάτιδες, οκτώ πάσαι. Τα αγάλματα ταύτα έχουσι περίπου φυσικόν ανθρώπινον μέγεθος [...] Εν τινι των στύλων, αι δύο αντικείμεναι Καρυάτιδες εισίν η Λήδα και ο Γανυμήδης· η Λήδα αναγκαλίζεται τον κύκνον, ού η κεφαλή αναπαύεται εν τω κόλπω αυτής· ο Γανυμήδης είναι συμπλεγμένος προς αετόν [...] Τα λοιπά αγάλματα εισί κατώτερα την αξίαν ως διεσώθησαν· ουδέ δύνανται να διακριθώσι ευκόλως τα αντικείμενα [...]